

Keszler Borbála

Horrorisztikus és „illetlen” kifejezések a régi orvosi receptekben

Ha nyelvelmélekekről esik szó, akkor mindenki komoly, emelkedett szövegekre gondol: a Halotti beszédre, a Königsbergi töredékre; a szentek életét, bibliai részeket tartalmazó kódexekre stb., és csak ritkán vagy soha a legizgalmasabb szövegekre: a boszorkányperekre, az úriszéki iratokra vagy az orvosi receptekre.

Lehet, hogy első pillanatban furcsának, sőt hihetetlennek tűnik, hogy orvosi recept érdekes lehet, hiszen ha ma a kezünkbe veszünk egyet, csupán néhány latin szót látunk rajta. Az ókortól azonban egészen a XVIII. századig egészen mások voltak az orvosi receptek. Nem a gyógyszerésznek szóltak, hanem magának a betegnek vagy a hozzátartozójának, mégpedig igen közvetlen, beszélt nyelvhez közel álló nyelven.

A levéltárakban számtalan kéziratos orvosló- és receptkönyv található, amelyek a címükkel ellentétben gyakran inkább házi mindentudók, tehát az orvosi tanácsokon és recepteken kívül szó esik bennük szőlő- és kertművelésről, méhészetéről, befőzésről, szépitőszerek készítéséről, puskatisztításról stb. A tanácsokat, recepteket papok, borbélyok, udvarházak aszszonyai írták össze a füvesektől, bábáktól, rokonoktól, esetleg orvosoktól hallottak, valamint saját tapasztalataik alapján. Természetesen vannak tudós orvoslókönyvek is. Ezek közül a legkorábbi kéziratos orvoslókönyv a Lencsés György-féle *Ars Medica* (a továbbiakban *AM.*) 1577-ből, valamint Pápai Páriz Ferenc már nyomtatott *Pax Corporisa* 1690-ből.

A receptekből kiderül, hogy a régi kor embere mindent felhasznált gyógyszerként, amit a környezetében megtalált: növényi, állati vegyi és ásványi anyagokat egyaránt. Az állati eredetű anyagok gyógyszerként való felhasználása már az ókorban is szokásos volt, s a magyar orvosló és receptkönyvekben is gyakran előfordult.

Hogy különböző állatok különböző szerveit rendelték bizonyos betegségek ellen, az a népi gyógyításban elsősorban a mágikus gondolkodásmóddal kapcsolatos. Az állatok, illetve azok egyes részeinek gyógyító célzatú felhasználása évez-

redék óta kapcsolódik az ősi vallásokhoz és hiedelmekhez. A különböző népek más-más állatot tiszteltek, és más-más állatoknak tulajdonítottak gyógyító erőt (Hoppál–Törő 1975: 43). Például a kígyó általános bajelhárító, rontás elleni óvó szerepe világszerte ismert volt, de konkrét betegségek gyógyítására is használták. A kakast, a tyúkot és a nyulat a termékenység szimbólumának tartották, így egyes részeitet ugyancsak alkalmazták gyógyításra: például nehéz fogzáskor a nyúl agyvelejét kakas tarajából vett vérral keverve bedörzsölésre (Pólya J. 1945: 20).

Az egyértelműen mágikus eredetű állati szerek mellett a népi gyógyászatban használatosak voltak olyan állatok részei is, amelyek elsősorban az analógiás, azaz hasonlósági elv alapján, illetve – mai kifejezéssel élve – homeopátiás gondolkodásmód miatt kerültek be a népi gyógyszerek közé (Hoppál–Törő 1975: 43). Ennek egyetemességét bizonyítja a következő mondat is: *Ami elrontja – meggyógyítja*. Vagyis a betegség kiváltó okával vagy azzal kapcsolatban lévő gyógyszerrel, jelképes cselekvéssel kell orvosolni a bajt. Például a néphit szerint a fogfőreg okozta fogfájást férgelével (giliszta, hernyó, kukac) vagy a foghoz hasonló kemény szövetekkel próbálták gyógyítani. Már az *Ars Medicában* (I. 84a) is vannak adatok férgelgel történő foggyógyításra. Lencsés György úgy vélte, hogy a *földigiliszta hamva* a fájós fogakat meggyógyítja.

De analógiás gyógyítás a mérges állatok okozta marások mérges kígyóval, pókkal való gyógyítása is. Például Szentgyörgyi J. (1619 e.): *Pook maras ellen uagj merges keleueni ellen. Az legiet, pokot, fokhagymat, safrant, rosa uizet, egi keues bort; ezeket timporald (azaz keverd) eözue, es kösd rea, ki uonza az mergeth* (Hoffmann 1989: 188–189). 1577: [*Scorpio marasrol.*] *Azon Scorpioth törd meg es keösd rea* (*AM.* VI. 25b). Vagy például nemzésre való elégtelenség esetén az *AM.* bikának, farkasnak, rókának vagy szarvasnak a csökét (232b, 233a) vagy fogoly madárnak a monyát (I. 233a) ajánlja. Másutt (*AM.* I. 271a) azt olvashatjuk, hogy: [*Az Meddwsegröl.*] *...oly Malacznak melyet az annya zoptath keth monyath, azald megh es törd porra, ad megh ynna, akar ferfy akar azzonyallat legyön ha Meddw.*

1. Megjelent a Bárdosi Vilmos (szerk.): *A szótól a szövegig* kötetben. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2012, 139–145.

A gyógyításhoz felhasznált állatokat néha különös kegyetlenséggel ölték meg, és szinte szadista módon nyerték belőlük a gyógyításra szánt részeket. Jól mutatják ezt a következő kifejezések: *akaszd fel, aszald meg, égesd meg, fővel bocsásd vízbe, főzd meg, hasítsd fel az hasa felől, lödd meg, mejjeszd meg szárazon, metéld meg, mesd ketté vagy szakaszd ketté, nyársald fel, nyúzd meg, öld meg; sőt: öld meg fujtva; önts meg forró vízzel; rekeszd egy fazékba; süsd meg; száraszd meg; szúrd ki a szemét; törd meg; törd porrá; vagdald meg apróra; vágd le a fejét; vedd fejét, véréit; vedd ki a szívét, máját, tüdejét; vond le a lábáról a húst stb.*

Néhány ilyen recept. *Medicinae Variæ* (1603 k.): [*Haliogh ellen.*] *Az hollot fogd meg es főuel botsasd az vízben, es addigh ki ne vedd onnet, az migh meg nem fulad, az epeiet osztan ved ki, egy egy czeppet botsas az szemeben benne regel reggel es le hasittja az haliogot, auagy mentül hertelemb halallal ölheted megh, ugy öld meg az hollot, mert ha eszeben veheti, hagi megh ölik, az epejet meg emiszti, s nem talasz benne* (Hoffmann 1989: 16); *Medicinae variæ* (1603 k.): *Feczikerül. Az fianak a szemet szurd ki, harmad napra oly füuet hoz, hagi megh keni velle s-meg giogiul, s-oljan epp leszen az szeme, mint az előtt volt* (Hoffmann 1989: 48); *Medicinae variæ* (1603 k.): *Szent Antal tüzerül. Keres egy eszteragh fiat, vond le az labarul az hust, az tsontjait aszald meg, törd porra, azzal hinczed az sebet* (Hoffmann 1989: 19); *Medicinae variæ* (1603 k.): *Korsaghrul. Az kis kutja kölyköt ember szakasza kette, s-az epeiet vegie ki, s-aszalja meg es igia meg egy pohár hidegh borban mikor szinte reja iut a niavalia* (Hoffmann 1989: 30); *Orvosságos könyvecske* (1665 k.): [*Nehez betegségről.*] *Mezej egeret szakazd ket fele, es annak vegj harom czep véréit, adj meg jnja, mjkor rea jun* (Hoffmann 1989: 260); Újhelyi I. (1677): *Az mely gyermeknek a hasacsckáját az fájdalom rágja. Az farkasnak az bélit hasíts meg, s mosd meg jól, szárazd meg, s mikor az gyermeket az hasrágás bántja, tehát az farkasnak az bélit faolajban márts belé, s az gyermeknek kösd úgy az hasára, eláll róla* (Hoffmann 1989: 314); *Becksereki* (1698–1703): *Az mirigyét pedig így orvosold. Az nagy varas békát az hátulsó lábánál fogva akassz fel egy helyen, tégy egy vijasz edént alája, hadd csepegjen száján, szemén az mérge, azután tedd el az asszú békát, mikor mirigyevagyon, vedd elő, áztasd meg azt borban, tedd az mirigyre, mind kivonja az mirigynek az mérgét* (Hoffmann 1989: 412); *Becksereki* (1698–1703): *Ijedt, rettent, dobogó szű ellen. Fogj három katona békát, annak az bal ódalát hasíts meg hosszára, vedd ki szívét, tüdőjét, azt aszald meg, törd apróra, szitáld meg, azt add bé innya égett borban, osztán az mikor az három békáknak az sziveket kiszeded, akkor mind az három békákat bocsásd el az vízben* (Hoffmann 1989: 427); 1577: [*Vyzeletnek nem meheteseröl.*] *Chymazokath törý megh, az vyzeletnek lykaban az zömeröm testben bochyasd be, el yndyttia* (AM. I. 225a); *Vajúdaskor. Igen hathatosnak ditsérik a' Mártiusban fogott Nyúl szemét. Ezt fényével belől fordítva a Hasára kell tenni* (Pápai Páriz F. 1669/1747: 283); Török J. (1619 e.): *Verhasrol ualo. Fordicz feöl az uduaron ualo teörseökeöt, es az herniu ferget, az möllet az törsök alat talasz, aszald meg, teörd meg, piricz meg az kenieret, es mezzel teörüld, es az*

megh aszalt herniu fereöggel hincz megh az piritot kenieret, es ad megh eönnj az kin uer[has] uagon (Hoffmann 1989: 104).

Gyakran olvashatjuk a receptekben, hogy elevenen kell az állattal valamit tenni, például elevenen kettéhasítani, véréit venni, vagy melegen kell a beteg részre helyezni.

Orvosságos könyv (18. század): *Fogfájásrúly. Martiusban foga egy vakandokat, vedd az bal kezeden addig szorítsd, az markodon míg meg nem döglök, bizonyos lehez benne, azon esztendöben valakinek meg fogod az fogát, mingyárt a fog fájása el hadgya ötet, ilyen formán mind másnak, mind magadnak szolgálhatz* (Oct. Hung. 754. 33v); 1577: [*Franczuroul.*] *Bak Maczkat elewönön eos meg forro vyzzel vgy hogy az mya halyon megh, melyezd megh... swsd [meg]...Siryat... fogd megh... azzal kennyed* (AM. I. 317a); Török J. (1619 e.): [*Torokgikrol.*] *Az feczke fiat eleuenön egesd meg, es az hammat mirrhual es mezzel, egi mertek alat mindeöniket eöszsze czinald, czoda hasznalattiat mongia Plinius* (Hoffmann 1989: 122); Újhelyi I. (1677): *Rettegés ellen. Eleven vakundoknak az szívét ki kell venni, meg kell száraztatni, törni, s egy késhegyin pivenka avagy gyögyvirágvízben kell benne innya adni* (Hoffmann 1989: 300); 1577: [*Korsagh wtesröl.*] *Egy kys eb keolyket az ky meeg az anyyat zopya, mönnel köwerbet talalhacz keres. Az korsagos embörnek nyryek el az hayat. Az keolyket az hasa felöl hasych megh mynd vegygh mynd feyet smynd belyth, vgy hogy semmy ky ne essek beleole, de az hatafelöl eppen maraggyon, es myhelt megh hasythyak, melegön kössek az embör feyere azonnal, harmad napygh tarchyak oth raytha, S megh gyogyul* (AM. I. 31a); 1577: *Egesnek Seberöl. Machkanak hertelenséggel vöd vereth, melegön kend azzal be, de azonnal legyön az Eges vthan* (AM. IV. 24a); 1577: [*Alom hozo oruossagok.*] *Kechke Baknak az Twdeyet az mynth ky vezyk melegön, ha az kabalkodo hagymazbely ferfyukan az feyere keoteod, nagyot segyth. Ha penygh az Nösten kechykenek az twdeyet az azzonyallat feyere, annak azont haznalya* (AM. I. 16a); Török J. (1619 e.): *Okadasrol. ...Az ki pedig giakorta okadik, egi üleö kakast szakasz kette, keösd mingiarast az hasara az giomra arant* (Hoffmann 1989: 101).

Még kegyetlenebb eljárás volt, amikor az élő állatot tették a beteg testrésze, és abban hittek, hogy mire az állat meghal, a betegség is elmúlik. Ez a módszer a népi gyógyításban azon a hiedelmen alapszik, hogy a betegséget le lehet húzni, és át lehet adni másnak.

1577: [*Pokol Varról.*] *Egy Elewen gylyztath kös rea, alyon huzon Negy oraygh rayta, az gilyza is megh hal, az pokolvarat is megh öly* (AM. IV. 5a); 1577: [*Fenenek eteleröl.*] *Kös Egy elewen rakoth rea, tarch mynd addigh raytha az mygh megh hal, az Feneth meg Eoly, Eo magais megh hal* (AM. IV. 12b); Török (1619 e.): *Kigio marasrol. Fogy egi tikot eleuenön, teöd az tiszta alfelet az tiknak, az az a' seggit az sebre, az kigio marasnak merget az tiuk mind hoszsza sziya, meli merögtül megis hal, hanem fogj ismet mast, teöd annakis tiszta seggit az sebre, mind addig ugi tarczad, mig nem latod, hagi az dagadasa el apad* (Hoffmann 1989: 109).

Olykor nem csupán állati, hanem emberi részeket is felhasználáltak gyógyításra. Néhány példa. Török János (1619 e.): *Korsagrol. Az mölj embört meg eölnek, uöd annak feie kapontiaiat, teörd porra, feier borba ad meg innia, soha teöbbe ki nem ütj* (Hoffmann 1989: 155); 1577: [Szömeröm Testnek megh köteteseröl.] *Holt embörnek fogawal fwstölyed az megh köteoth embörth* (AM. I. 233b); Orvosságos könyvecské (1665 k.): *Nehez betegségröl. Hohartol vegj ember szjvet, meg szaraztanj, es az kjn nehettek vagjon, akkor meg adnj jnnja, az mjkor rea jun az nyjavalja* (Hoffmann 1989: 260); Török János (1619 e.): [Korsagrol.] *Az embörnek ueret uögied akar uyabol, akar egieb testeböl, kend megh az uerrel az szaiat az korsagosnak* (Hoffmann 1989: 122).

Kremzír Mózes még a XIX. század elején is azt tapasztalta, hogy nyavalyatörés esetén hatalmas szernek tartották a fejevett ember meleg vérenek ivását. Az embernek és az állatnak azonban nemcsak testrészeit, vérét stb. használták gyógyításra, hanem előszeretettel alkalmazták gyógyszerként az emberi és az állati test termékeit is, például a vizeletet, a székletet, a tejet, a taknyot, a hájat, a méhlepényt stb.

Az, hogy a nép mágikus erőt tulajdonított az emberi és állati váladékoknak, nem volt véletlen, hiszen ezek az anyagok természetes hatóanyagokkal is rendelkeznek, és így gyakorta siker koronázta a velük való gyógyítást. Az ürülék – amellet, hogy az esetek kisebb részében fertőzést is okozhatott – olyan baktériumokat tartalmaz, amelyek anyagcseretermékei gátolják a kórokozók elszaporodását.

Általában az úgynevezett ganéaterápiának már az ókortól kezdve nagy hagyománya volt világszerte, és a receptek tanulsága szerint nálunk is előszeretettel alkalmazták. Nézzünk néhány példát erre.

1577: [Hasnak Fayasarol.] *Farkasnak ganeyath kyt fön talalz valami Bokron es nem az földön, törd megh, Borban awagy vyzben ad megh ynna, es kösd az hasara is* (AM. I. 181a); Becskereki (1698–1703): [Szemölcsröl való.] *Az tehen mikor egyszersmind ganélik, húgyik, azt az húgyos ganét vedd fel, kenjed avval gyakorta, elvész rólad mind* (Hoffmann 1989: 356); *Medicinae variae* (1603 k.): [Meredekrüül.] *Lo szart melegen tedd egy pohárban feier borban, es ehionra igiad* (Hoffmann 1989: 21); *Medicinae Variae* (1603 k.): *Orra vere az kinek igen jar. Az heu lo ganeyt niersen kösd egy ruhaczikaban, hogy az orra liukaban ferjen* (Hoffmann 1989: 36); Becskereki (1698–1703): [Az kinek orra vére jár felette igen.] *Az új disznó ganét erős eczettel elegyits meg, azt szagoljad* (Hoffmann 1989: 381–2); *A' hó-szám megrekedéséről. Nem tsinos, de valóban hathatos orvosság e' nyavalyában a' Szamár ganéja: megaszalván s' törvén, adgyák-bé innya* (Pápai Páriz F. 1690/1747: 273); Szentgyörgyi J. (1619 e.): *Peczienies szemröl. Az giernek uizeletiuel elegicz eozue az mezet egi kis mazas cziuporban, föld megh erőssen, bizonial io* (Hoffmann 1989: 189); Becskereki (1698–1703): *Hogyha az sülydisznót két medencze közé teszed, ott elhudozza magát, azt az húgyot az süket ember fülében*

ereszted, jobban hall (Hoffmann 1989: 422); Újhelyi I. (1677): *Náthárul. Fejér ebszart főzz meg, s azután rakd csepüre, tedd az torkodra heven, az mint eltürheti, meggyógyul* (Hoffmann 1989: 320); Újhelyi I. (1677): *Pokolfakadék ellen. Nagy hirtelenséggel az embernek vizeletit jó meginnya. Annak utánna pókot, legyet, borsot, fokhagymát törj egyben, s reá kell kötni* (Hoffmann 1989: 320); Becskereki (1698–1703): *Szemfájásról való. Az tehen ganénak az közepiben az mely víz vagon, azt vedd meg egy kalánnal, avval mossad fájdalmas szemedet hamarjában* (Hoffmann 1989: 379).

Mint már az eddigiekből is kiderült: a régi orvosi receptekben gyakran fordultak elő mai szemmel illetlennek nevezhető kifejezések, ma furcsának tűnő betegségeknek, illetve hiányzó orvosi kifejezéseknek a körülírása, például: *szar, gané, húgy, okadás, tökösség, az leány és asszony meghugyozza magát, ki nem ganéjölhatik; francuról, avagy akinek farka veszett meg; akinek seggvéghurkója lejár* stb.

Máskor azonban eufemisztikusan, szépítve neveznek meg kényes dolgokat vagy cselekvéseket. Így például a férfi nemi szervet *faroknak, dárdának, dákosnak, arany szegnek* nevezik. A női nemi szervet, a vaginát, az *asszonyállat szeméremtestének, titokhelynek*. A serdülés korát a *kimohozás korának*. A közöszülést: *Ádám mívének, Vénusz ostromának, Vénusz játékának, gyakásnak, lükésnek* stb. Három példa ezekre. Az egyik nem is receptből való, hanem Szenczi Molnár Albert szótárának latin–magyar részéből.

Eúgium. Az asszonyj allat szemermes testének kapu hartyaja, mely az Venus első Ostromán rontatikel [ma: szűzhártya]. Orvoskönyvből való receptek. Török J. (1619 e.): *Az ki nem lükhet. Az arua czalannak az uiragat szeöd megh, teöd porra, ad megh innia borban es giakhat* (Hoffmann 1989: 326); Ponyikay, J. (1693 k.): *Amely ferfinak az arany szegét megkötik. Menj az folyóvíz mellé, az hol halat árulnak és végy egy csukát [...], fogd meg nyakszűrtön, hudozzál az szájába és ereszd el az vízben az csukát és menj haza és mindjárt fogj az Ádám mívéhez* (Szlatty M. [szerk.] 1983: 317–318).

A korábbi kutatások már bebizonyították, hogy a régi magyar orvoslókönyvek művelődéstörténeti, néprajzi és nyelvi szempontból is igen fontos nyelvi emlékek. A nyelvi képük nagyon színes, hiszen a középkori élet minden területével kapcsolatban igen gazdag nyelvi anyagot tartalmaznak. A jelen munka a mai szemmel kegyetlennek, valamint illetlennek tűnő oldaláról próbálja bemutatni a régi recepteket, amelyeknek azonban pozitív tanulságai is vannak, hiszen szövegük a középkori beszélt nyelvnek eleven színességét is mutatja.

IRODALOM

AM. = Lencsés György: *Ars Medica* 1547. Varjas Béla (kiad.) 1943. XVI. századi magyar orvosi könyv. Sárkány Nyomda, Kolozsvár.

Becskereki Váradi Szabó Gy. 1698–1703. *Medicus és borbélyi mesterség*. In: Hoffmann Gizella (szerk.) 1989. *Medicus és borbélyi mesterség. Régi magyar ember- és állatorvosló könyvek Radvánszky Béla gyűjtéséből*. Budapest–Szeged, MTA Irodalomtudományi Intézete, 341–434.

- Frankovich Gergely 1588. *Hasznos és fölötte szükséges könyv*. Monyorókerék.
- Hoffmann Gizella (szerk.) 1989. *Medicusi és borbélyi mesterség. Régi magyar ember- és állatorvosló könyvek. Radvánszky Béla gyűjtéséből*. Budapest–Szeged, MTA Irodalomtudományi Intézete.
- Hoppál Mihály – Törő László 1975. Népi gyógyítás Magyarországon. *Orvostörténeti Közlemények Supplementum* 7–8: 13–176.
- Kremzir Moises 1837. *Némelly magyar nép-gyógyszerek bíráló vizsgálata*. Pest.
- Medicinae Variæ (1603 k.) In: Hoffmann Gizella (szerk.) 1989. *Medicusi és borbélyi mesterség. Régi magyar ember- és állatorvosló könyvek Radvánszky Béla gyűjtéséből*. Budapest–Szeged. MTA Irodalomtudományi Intézete, 12–52.
- Orvosságos könyvecske. (1665 k.) In: Hoffmann Gizella (szerk.) 1989. *Medicusi és borbélyi mesterség. Régi magyar ember- és állatorvosló könyvek Radvánszky Béla gyűjtéséből*. Budapest–Szeged. MTA Irodalomtudományi Intézete, 247–266.
- Orvosságos könyv (18. sz.) OSZK Kézirattár. Oct. Hung. 754. 33v.
- Pápai Páriz Ferenc 1690/1747. *Pax Corporis*. 2. kiadás. Kolozsvár.
- Pólya Jenő 1941. *Az orvostudomány regénye*. Béta Irodalmi R. T. kiadása, Athenaeum, Budapest.
- Ponyikai, J. 1693. *Liber Medicinarum*. In: Sztatky Mária (szerk.) 1983: 314–322.
- Szenci Molnár Albert 1604. *Dictionarivm Latinovngaricvm*. Nürnberg.
- Szentgyörgyi J. 1619 e. *Testi orvosságok könyve*. In: Hoffmann Gizella (szerk.) 1989. *Medicusi és borbélyi mesterség. Régi magyar ember- és állatorvosló könyvek Radvánszky Béla gyűjtéséből*. Budapest–Szeged, MTA Irodalomtudományi Intézete, 173–210.
- Török J. 1619 e. *Orvoskönyv. Lovak orvoslása*. In: Hoffmann G (szerk.) 1989. *Medicusi és borbélyi mesterség. Régi magyar ember- és állatorvosló könyvek Radvánszky Béla gyűjtéséből*. Budapest–Szeged, MTA Irodalomtudományi Intézete, 77–171.
- Sztatky Mária (szerk.) 1983. „Minden doktorságot csak ebből kísértek”. *Szemelvények a XVI–XVII. század magyar nyelvű orvosi kézikönyveiből*. Magvető Kiadó, Budapest.
- Újhelyi István 1677. *Orvosságos könyv Apafi Anna számára*. In: Hoffmann Gizella (szerk.) 1989. *Medicusi és borbélyi mesterség. Régi magyar ember- és állatorvosló könyvek Radvánszky Béla gyűjtéséből*. Budapest–Szeged, MTA Irodalomtudományi Intézete, 295–334.

Az igazi szó

Hogy telik erőből
 Úgy adta az Isten,
 Megértem és kibírom,
 Ami vérlík itten
 S lesz utána szóm.

Kosarazott szájjal,
 Lefojtott tüdővel
 Mégis, most is azt hiszem
 Elmondok idővel
 Kegyetleneket.

Valamikor jó lesz,
 Jó lesz megszólalni,
 Csúf, nagy özönvér után
 Jön sok galamb, talmi
 S jó lesz jó galamb.

Jó lesz szenvedéssel,
 Jó lesz majd nagy kinnal
 Sok mindent elmondani,
 Mit most a Rém hízlal:
 Az igazi szót.

Ady Endre

HELYREIGAZÍTÁS

Olvasóink hívták fel a figyelmünket, hogy a Magyar Orvosi Nyelv 2011/2. számában Ady Endre „Az igazi szó” című versében hibák fordultak elő. A verset pontosítva újra közöljük.